

tárosok adják nem termelő írók és tudósok műveit is kezébe. Eközben, ha megbetegszik, nem termelő orvosok, nem termelő gyógyszereszek gyógyszereivel gyógyítják őket. Röpke néhány évtized elteltével, nem termelők hadának serény munkálkodása eredményeképp kilép az ifjú, büszke termelő az életbe és végre tud termelni már. Azaz tudna, ha tudná, hogy mit termeljen, mert azt előbb meg kell tervez-

ni: a nem termelő tervezőknek! S az eszközt is, amivel termeljen. És végre valóban kezdődhet a termelés, mert a nem termelők biztosítottak ehhez minden előfeltételt: van kivel, van mivel, és van mit termelni.

Nos, tisztelt termelők! Kinek a termékét tartják a tenyerükben? Köszönöm a figyelmüket!

Benjámín Judit

Az „olvasó nép” ürügyén

Utóhang a győri konferenciához

Bizony megint eltelt annyi idő, hogy számvetésre jöhettünk össze, van-e foganatja buzgólkodásunknak, gyarapszik-e általa az olvasó nép. A dúsan teleirt meghívó sokat ígér. Tárgyilagos helyzetelemzést, az erők és eszközök mérlegelését a továbbiakhoz, és lám, reformot is. Így múlik az idő. Annak idején az „olvasó népért” mozgalom reformvállalkozásnak indult. Szellemi előkészítése a hatvanas évek második felében a magyar írók és a könyvtárosok egy csoportjának abból a meggyőződéséből indult ki, hogy a gazdagodás, a tévésedés és a fogyasztás növekedése, a frizsiderszocializmus – emlékezzünk csak a kifejezésre! – nem járhat szellemi elsivárosodással nálunk, amiként ez történt a gazdag nyugat-európai országokban a széles néprétegek körében. *Darvas József, Simon István, Fábíán Zoltán* közéleti kitűnőségeket, politikai súlyukat adták az ügyhöz, amely a nemzeti és egyetemes kultúra és a legtagabb értelemben vett közönség állandó találkozásának szolgálata, a könyvtárosok pedig – még az áldott emlékü *Sallai Istvánnal* együtt – a mindennapi felelős serénykedést az értékes művek propagálásában, a tájékoztatásban, a könyvtárak mindenki otthonává tételében.

Emlékezzünk csak! Már akkor az volt a sarlatatos kérdés, hogyan valósul meg a kulturális esélyegyenlőség, ha a közösség könyvtárainak együttesében nem érhető el a honi és a nemzetközi könyv- és folyóirattermés java hányada. Nyugatról az olvasáskultúra végnapjairól szóló jósálatok mellett a könyvkiadás és a könyvtár-

fejlesztés virágkoráról tanúskodó statisztikák is figyelmeztettek: cselekedni kell, amíg nincs késő, könyvtárakat kell építeni, nem a kultúra templomait, hanem emberszabású, otthonos, munkálkodásra való, egyszerű, de tartalmilag gazdag, naponta látogatható könyvtárakat, amelyek az egyéni szellemi munkát és kisebb közösségek tudományos vagy irodalmi-művészeti társulását egyaránt szolgálják. A könyvtárépítési álmok jórészt álmok maradtak. Ma gyakran halljuk: a kultúra a maradékelv szerint részesedik a költségvetésből, nos a könyvtárügy a kulturális költségvetés maradékából élt. Nem panasz ez, csak ténymegállapítás; aki nem hiszi, adja össze a közművelődési statisztikai füzetekben a különféle működési formák és támogatástípusok rovatait, és vesse össze a könyvtári ráfordítások adataival. A könyvtárügyet, kiváltképpen annak lakosságellátó részét az ötvenes évek elejétől fogva nyomasztja az állami irányításban és a finanszírozásban egyaránt rákényszerített albérlői jogállás. A kultúrháznak nevezett torzszülött a maga ürességével s ebben a szocialista tudatformálás direkt megvalósításának ígéretével az állami és pártirányítás kedvence volt és maradt is azzal az indokolással, hogy ott „tevékenység” folyik. Ezeket az ún. „tevékenységeket” – amelyek jórészt ilyen-olyan csoportok formális létezésének deklarálását vagy különféle divatos kísérletek sokat ígérő beindítását jelentik – évtizedek óta megkülönböztetett figyelemmel támogatják a kulturális céllal létrehozott „alpok”. Tévedés azt hinni, hogy a

kultúrában nincs lobbyzás; itt is vannak érdekcsoportok, van előnybiztosítás, információvisszatartás és látszatnyilvánosság. Jól kell a pályázatot kiírni. Ha a kiscsoportos tevékenységről és a vele kapcsolatos eszközökről szól az írás, akkor a legkisebb a valószínűsége annak, hogy könyvtár, múzeum vagy levéltár pályázik. Tudom, hogy ősi szokás szerint most mindazok megsértődnek, akiknek nem kellene, de ezzel is számot vetettem, bizva abban, hogy jobban szem elé kerül az a hamisság, hogy jelenleg nincs lehetőség prioritásadásra a közművelődésben. Jeles népművelőink közül kető is szükségesnek érezte, hogy elutasítsa azt a javaslatomat, hogy a spóroláskényszeres években az értelmiségképzést vegye védelmébe az „olvasó népért” mozgalom, építsen ki élő kapcsolatot az egyetemi-főiskolai fiatalsággal, és kérjen prioritást a felsőoktatási intézmények könyvtárainak a kor színvonalán való megtartásához, gyűjteményi és műszerezettségi fejlesztéséhez.

Pedig aligha látszik más fogódzó a jövő megragadásához, mint az értelmiségi szerepvesztés pusztító folyamatának megfékezése, az új értelmiségi nemzedék elhivatottságának politikai és erkölcsi megalapozása. Az olvasó nép az olvasó értelmiségtől lesz. Balos merevség az attól való félelem, hogy új középosztályt ter-

mel ki a szellemi munka anyagi megbecsülése. Ma éppenséggel hiányától skorbutos a társadalom, a megélhetés után loholó, pénzért mindent vállaló elfásult vagy cinikus antiintelligenciától. Ebből a sérültségből az aktív felnőtt korosztályok nehezen fognak kigyógyulni. Változást főként a fiataloktól várhatunk, az új nemzedéktől, mely a pusztában vándorló nép reménységét hordozza az ígéret földje iránt. Ne rösteljük újból célul tűzni a meg nem haladott célokat, akarjuk, hogy a szocializmus a minőség forradalma legyen. Mozgalmunknak óriási lendületet adhat, ha országonosan életre kelnek a diák művelődési egyletek, amelyek – mint legjobb hagyományaink jelzik – patronálhatják lakóhelyi társaikat, a falusi és városrészi olvasóköroket. Az „olvasó népért” mozgalom legreményteljesebb ága az, amely az olvasóköroek, művelődési egyletek élesztgetésével törődik. Ezeknek erős könyvtári kötődésük van; a valamit akaró, valamiért olvasó, gondolkodó emberek fedezték fel a személyes szabadság és a vállalt közösség természetes színhelyét a könyvtárban. Ezekre alapozhatnak a könyvklubok, ha exkluzív választékkal és csak a szolid nyereség igényével közelednek hozzájuk.

Maradjunk meg az eredeti céloknál, vagy a népfrontosság okán ezután is minden kulturális és kvázikulturális törekvést a mozgalomba kanalizáljunk? A kevesebb több. Az „olvasó népért” mozgalom macskatányérból ne esessünk olyan falánk kuvaszokat, mint az ún. médiák készítése, terjesztése! Még a könyvszakma erőszakos harsányságát is sokallom néha; nem tetszik, ahogy üzleti megfontolásaikat kultúrpolitikaként próbálják eladni. Szívesebben népfrontosítanám a mozgalmat az irányban, hogy több legyen a „lámpásemberünk”. Természetes szövetségesnek tekintem – mint minden igazságra törekvő ügyben – az ifjúságot, a felnőttébb diákság mellett a középiskolásokat, akik – gondoljunk csak a NÉKOSZ időkre – küldetéstudattal kapcsolódhatnak a lakóhely minden közérdekű ügyéhez. Szövetségesnek tekintem az egyházakat és mindazokat a vallásos csoportokat, amelyek az igazságra, jóságra, szépségre törekvő szellemében buzgólkodnak a közösség magamegtartásán, a belső harmónia megteremtésén. Legfőbb szövetségesnek tekintem azonban az írókat és az újságírókat, akiket belső meggyőződés kell hogy fűtsön az igazat és csakis az igazat írni, mert a hazug írás is megmarad és a múlt homályából kiemelkedve kísértetni tud, mint a meggyalázott holtak szelleme. Az írókkal együtt

kell újra gerjeszteni az olvasó nép mozgalmát a művelődési közösségekre alapozva és a népfront pozitív jelenlétét igényelve. A győri konferencia szétesési tünetekkel volt terhes; teljesen hiányzott belőle az olvasó nép, divatosan szólva a befogadói oldal szava. Van-e olvasó nép? A jelenlegi könyvtári hálózat is átfog két és fél milliót még, a könyvek és sajtótermékek vásárlását is magas mutatók jelzik. Érdemes tehát szót emelni érdekeik védelmében. A sza-

bad hozzáférhetőség mindenhez és támogatott hozzáférhetőség minden értékeshez, ez lehetne az újra indulás, vagy új lendületvétel egyik jelmondata, célkitűzése. Adjuk vissza az írás becsületét, ez lenne a másik. Juttassuk el az írást mindenkihez, ez a harmadik. És így tovább. Folytassa minden velünk érző, akit megragadott már az olvasás varázsa.

Szente Ferenc

A kulturális fejlődés feltételeinek hosszú távú elgondolásai II.

A művelődés feltételrendszere

Az elmúlt három évtized során számos olyan társadalmi, gazdasági szerkezeti változást is regisztrálhattunk, amelyek a lehetőségek síkján a kulturális kínálat és a művelődési aktivitások növekedése irányában hatottak, növelték az intenzív kulturális fejlődéssel kapcsolatos várakozásokat. Kialakultak olyan nézetek és programok is, amelyek arra a feltételezésre épültek, hogy a lakosság felszabaduló idejét és jövedelmét növekvő mértékben fogja művelődésre, kulturális cikkekre és szolgáltatásokra fordítani. Ugyanakkor az 1970-es évek végétől egyre érzékelhetőbbé váltak azok a feszültségek, amelyek nemcsak korlátozták, de meg is kérdőjelezték e várakozások realitását. A lehetőségek felismerésével párhuzamosan vált nyilvánvalóvá, hogy az intenzívebb kulturális fejlődést nemcsak társadalmi, gazdasági szerkezeti korlátok gátolják, hanem a kínálati oldal is. Mind az oktatási, mind az iskolán kívüli művelődési hálózat kiépítettsége és színvonala növekvő mértékben maradt el nemcsak a szükségletektől, hanem a gazdasági fejlődés egészétől is.

A kulturális fejlődés oly sokat és szívesen emlegetett pozitív tendenciája mennyiségi adatokkal bizonyos mértékig ténylegesen alátámasztható. Ám az is világossá vált, hogy a kulturális szféra társadalmilag szervezett intézményrendszerének kínálata és a lakosság keresletben, fogyasztási szándékban megnyil-

vánuló művelődési szükségletei között időnként kiújuló, egyes periódusokban krónikus méretű feszültség keletkezett. Esetenként tevékenységi túlkínálat alakult ki, míg máskor jelentős szükségletek maradtak kielégítetlenül. A feszültségek rendszerint az intézményrendszer egészének vagy egy részének gazdasági helyzetével magyarázhatók. Az intézmények az erőforrások szűkössége, a szabályozás merevsége és a szükségletek változását nem követő kínálati politika miatt olykor ellehetetlenült helyzetbe kerültek.

A kultúra társadalmi alapszükséglet, amelynek kielégítése nem bízható kizárólag csak az egyénekre, a piaci automatizmusokra, hanem kollektív társadalmi – azaz kormányzati – gondoskodásra is szükség van. Az elmúlt három évtized magyar kultúrafinanszírozási gyakorlatát elemezve kiderül, hogy a művelődés helyzetével és intézményrendszerével kapcsolatos finanszírozási döntéseket nem az előző elvi megfontolásból fakadó gyakorlati következtetésesség, hanem az intézményrendszer funkcionális zavarainak és súlyos anyagi gondjainak felszínre kerülése motiválta. A művelődési intézmények és folyamatok gazdasági összefüggéseiről nemcsak átfogó elemzés, de megfelelő – a beruházásokat, folyó finanszírozást és a tevékenységeket egyaránt átfogó – statisztikai adatszolgáltatás sem alakult ki. Az elmúlt másfél évtizedben a kulturális beruházások döntően rekonstrukciós vagy pótló jellegűek voltak. Az elmaradt döntések (és beruházások) miatt